

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Februar 2006

OM ET PAR MISFORSTÅELSER I ØKONOMIFAGET

Noen ganger trenger et land å styrke sin konkurransevne. Andre ganger er en svekkelse på sin plass. Tysk gjenforening skapte behov for økt ressurstilgang, dvs. at importen overstiger eksporten. I stedet for en svekkelse av konkurransevnen gjennom en oppskrivning av valutaen, fikk vi inflasjon. Det førte til høyere renter i hele Europa.

Med for sterk fokus på økt produktivitet kan kraftige utstøtningsmekanismer komme i sving. Med skatterabatt på lønnsinntekter for dem over 62 år, kan man dempe kravet om produktivitet og stimulere tilbud av og etterspørselen etter arbeidskraften til samfunnets seniorer. Noe å tenke på for vår nye arbeids- og inkluderingsminister?

Om du noen skulle bli intervjuet på Dagsrevyen, og spørsmålet er hva som bør gjøres med norsk økonomi, kan du trygt uttale følgende: "Vi trenger tiltak for økt produktivitet og for styrking av konkurransevnen".

Men er det så sikkert da? At økt produktivitet og sterkere konkurransevne alltid er hva som trengs?

Konkurransevne er et relativt begrep

La oss ta det siste først. Et vanlig mål på konkurransevne er utviklingen i arbeidskostnader pr. produsert enhet, målt i samme valuta. Sterk konkurransevne går vanligvis sammen med store overskudd i utenriksøkonomien. Hva betyr det? At samlet eksport stadig er større enn samlet import. Man stiller med andre ord mer varer og tjenester til disposisjon for resten av verden enn man selv mottar. Etter en del år kan det vel være på sin plass med det motsatte? Det vil si glede seg over å kunne importere mer enn man eksporterer? I så fall kan en svekkelse av konkurransevnen være på sin plass.

Videre, konkurransevne er et relativt begrep.¹ Om ett land har behov for å styrke konkurransevnen, hvilke land er i så fall modne for en svekkelse? I dagens globale bilde

¹ Visesentralbanksjef Jarle Berge har definert begrepet konkurransevne slik: Evnen til å betale høye lønninger på bakgrunn av høy produktivitet. Da trenger ikke konkurransevne være et relativt begrep.

synes det lite kontroversielt å hevde at USA, med sine enorme underskudd i utenrikshandelen, trenger en bedring av konkurranseevnen. Det er heller ikke vanskelig å peke på at Kina, som for 2005 kunne glede seg over et handelsoverskudd på over 100 milliarder dollar, vil kunne være tjent med en svekkelse av sin konkurranseevne. Den enkleste måten å få disse to tingene til på, er ved at kinesiske yuan styrker seg mot amerikanske dollar.

Fordi Tyskland fikk ikke lov til å skrive opp marken

Ved Tysklands gjenforening høsten 1990, ble de fem tidligere øst-tyske Länder tatt opp i Forbundsrepublikken Tyskland. Boet kansler Helmut Kohl overtok viste seg å være atskillig mer råttent enn noen i utgangspunktet hadde tenkt seg. Her trengtes store investeringer både i infrastruktur og i produksjonsutstyr. I tillegg kom utgifter til en oppgradering av boligstandarden. På toppen av dette kom behovet for en rask økning i kjøpekraften til den vanlige østtysker. "Enten sender vi penger til dem, eller så flytter de til oss", som det ble sagt.

Ettersom kansler Kohl var lite innstilt på å heve skattene for å betale for økte investeringer og store overføringene, måtte midlene komme fra utlandet. Hvordan skjer det? Ved at importen øker langt kraftigere enn eksporten. En rent regnskapsmessig sammenheng. Hvilket fordret en svekkelse av konkurranseevnen til tysk økonomi.²

Nå er det to måter å få til en forverring av et lands konkurranseevne på. Enten ved en oppskrivning av valutakursen. Eller ved en raskere inflasjon. Tyskland ville gjerne skrive opp sin mark. Men Frankrike sa nei. På den tiden – tidlig på 1990-tallet – deltok de toneangivende landene i Europa i et fastkurssystem. Sågar britene var med. Som del av dette systemet trengtes enstemmighet for endring av sentralkursene. Med Frankrikes "non" var det bare en mulighet tilbake; den kraftige økningen i samlet etterspørsel som Tyskland erfarte, førte til tiltakende inflasjon. Men Bundesbank, hvis oppgave var å bevare pengeverdien, kunne ikke la en slik utvikling fortsette. Renten ble satt opp og inflasjonen holdt i sjakk. Med tysk rente som gulv for renten i andre europeiske land, ble konsekvensen et høyere rentenivå i Europa generelt. Det kom meget upassende, også for Norge.

..... ble andre valutaer tvunget til å devaluere

Høsten 1992 mente George Soros, den dyktige spekulanten av ungarsk opprinnelse, at fastkurssystemet ville sprekke. Han lånte 10 milliarder dollar på den ene milliard han allerede hadde, og satset alt på at britiske pund ville tre ut av valutasamarbeidet for deretter å falle som en stein. Deri fikk han rett. Og nettet inn en milliard dollar på disse transaksjonene. Som i seg selv økte presset på pundet og bidrog til dets fall. Senere fulgte andre valutaer etter. De ble tvunget til å devaluere eller til å forlate fastkurssamarbeidet for deretter å miste verdi. Det siste gjaldt Finland, Sverige og Norge, i den rekkefølgen.

At mange europeiske valutaer depresierer i forhold til Tysklands valuta, betyr jo bare at den tyske marken appresierer. Ikke slik tyskerne hadde ønsket, ved en grei og oversiktlig revaluering. Men på en ugrei og uoversiktlig måte der andre valutaer tvinges til å devaluere eller til å flyte nedover.

² Bemerk i denne sammenheng at når et *land* taper konkurransekraft, for eksempel ved en styrkelse av valutaen, blir det desto viktigere for den enkelte eksport- og importkonkurrerende *bedrift* å gjøre sitt ytterste for å opprettholde eller bedre *sin* konkurranseevne.

Om Frankrike i stedet hadde godtatt forverring av tysk konkurranseevne gjennom en revaluering mot de fleste andre valutaer, slik tyskerne selv ønsket, hadde tysk inflasjon og rente tidlig på 1990-tallet vært holdt på et lavere nivå. Det hadde vært mye bedre for alle.

Vi lever av produksjon – ikke av produktivitet

Så var det det med produktiviteten. Vi lever av hvor mye vi produserer. Ikke av hvor raskt vi gjør det. I debatten – både ute og hjemme – kan det tidvis virke som om man glemmer dette.

Om vi setter en indeks for produksjon pr. amerikaner til 100, er produksjonen pr. franskmann i underkant av 70. Men ser vi på produksjonen pr. arbeidstime, er tallene omtrent like, eller kanskje noe høyere i Frankrike enn i Amerika. Den jevne franske arbeidstaker er altså minst like produktiv som den jevne amerikanske, når hun først tar fatt. Men den jevne amerikaner jobber mye mer. Hva skyldes dette?

Franskmenn er mer glad i ferie og fritid enn amerikanere, og tar seg råd til det. Med en større grad av kollektive avtaler har arbeidstakerne forhandlet frem en arbeidstid over året som står i stil til den økte velstanden. Satt på spissen, i Frankrike jobber man for å leve; i USA lever man for å jobbe. Med i bildet hører at andelen av befolkningen i arbeidsfør alder er mindre i Frankrike enn i Amerika. Med flere pensjonister er det rimelig at antall timer jobbet *pr. innbygger* går ned.

I tillegg til at disse to tilforlatelige årsakene til observasjonen at franskmenn i gjennomsnitt jobber lite – kortere arbeidsdager og flere pensjonister – hører en tredje og mindre flatterende: Arbeidsløsheten i Frankrike er omtrent det dobbelte av hva den er i Amerika. Altfor mange franskmenn som gjerne vil ha jobb, blir gående ledig. Hvilket innebærer en enorm sløsing med ressursene.

Lavere arbeidsløshet kan kreve større lønnsbredning

Hva skyldes det at det er så mange flere uten jobb i Europa enn i Amerika? Noe fullstendig svar på dette viktige spørsmålet er jeg ikke i stand til å gi. Men én grunn er trolig en langt mindre sammenpresset lønnsstruktur i USA enn i Europa. Lønnsnivået for lavlønte i Amerika er virkelig lavt – og for de høytlønte urimelig høyt. Lave lønninger bidrar til at etterspørselen etter den mindre produktive arbeidskraften holder seg oppe. På supermarkeder i USA er det ikke sjelden at noen hjelper deg med å få varene opp i de store, brune papirposene. På dyre restauranter er det ”valet parking”, hvilket innebærer at andre parkerer bilen din. På universiteter er kontorene rene hver morgen – han som vasker om kvelden, kjøre kanskje drosje om dagen.

Med lave lønninger, langt på vei bestemt av markedskreftenes frie utfoldelse, blir det lettere å få jobb. Nøyer man seg med ti dollar timen er det arbeid å få. Skal du ha femten, må du kanskje gå uten jobb. Det brutale i dette systemet – at forskjellene stadig øker, blant annet pga. teknologiske fremskritt og globalisering, og at de rike stadig tar en større del av kaka – har liten appell til oss.

Hva betyr det for produktiviteten i amerikansk økonomi at mange tjener så dårlig? Den blir lavere – *i gjennomsnitt* – enn den ellers ville ha vært. På samme måte som gjennomsnittstiden på fem-mila i Kollen øker om du og jeg stiller opp. Ikke at ikke Frode Estil og andre racere stadig flyr fortere gjennom marka. Men i *gjennomsnitt* kan fem-mila fortone seg som en slappere øvelse om mange turløpere slipper til.

Hva er poenget her? Jo, at om du gjerne vil ha hele folket i arbeid, er konsekvensen lavere produktivitet sett som gjennomsnitt for hele flokken. Det å overfokusere på produktivitet vil i så fall føre til utstøtninger i arbeidsmarkedet som vi ikke er interessert i. Er det nettopp noe av det som skjer i Norge i dag?

..... og det kan vi kanskje få til ved å gjøre noe med skatten?

Bjarne Håkon Hanssen, vår nye arbeids- og inkluderingsminister, er stadig ute med artige innspill. I Aftenposten 2. februar tar han utgangspunkt i at 850.000 mennesker, eller en tredjedel av arbeidsstyrken, ikke er på jobb en tilfeldig valgt dag i februar. Hanssen noterer at 700.000 av disse mottar en eller annen stønad fra det offentlige. Syke og uføre skal selvsagt ikke være i jobb, presiserer ministeren. De skal ikke herses med. Men, sier Hanssen, jeg skulle gjerne sett at veldig mange av de 850.000 var på jobb.

For å få bedre sving på sakene har han arrangert en idédugnad med sitt embetsverk. Tillat meg å komme med et innspill. La folk det året de fyller 62 år, få redusert skatt på arbeidsinntekt, la oss si med 20 prosent. Skulle du egentlig betalt 200.000 kr i skatt på inntekt fra arbeid, reduseres skatten med 40.000 kr. Men da kan du også godta en tilsvarende reduksjon i lønnen, uten å sitte igjen med mindre

Hva er vitsen? Jo, at hun som er 62 år, og som har en arbeidskapasitet som nå er noe mindre enn for noen år tilbake, fremdeles skal være *etterspurt* i arbeidsmarkedet. At lønnen er lav nok for arbeidsgiver til at hun er interessant å beholde som arbeidstaker.

La skatterabatten øke med åtte prosentpoeng hvert år. Det året man fyller 70 år vil det i så fall ikke være noen skatt på arbeidsinntektene overhodet. Lønningen til en 70-åring kan således være bortimot det halve av hva en 60-åring skal betales, samtidig som hun vil sitte igjen med omtrent like mye.

Kostnadene for staten blir bortfall av skatteinntekter for dem som uansett ville hatt jobb. Inntekten er den skatten de som ellers ikke ville hatt jobb betaler. Samt de sparte utgiftene i trygder etc. som flere folk i arbeid fører til. Om det finnes en rankingliste over land etter gjennomsnittlig produktivitet – ville Norge i så fall falle nedover på en slik. Men hva så? Flere i arbeid og økt produksjon, det er vel til å glede seg over?

Hele folket på ski!